

Pedagógiai kultúra, könyvtár*

Tisztelt Ünnepi Ülés, Kedves Kollégák!

Köszöntöm a 30. születésnapját ünneplő Módszertani Közleményeket, a régi és a mai szerkesztőbizottságok jelen levő tagjait, a lapgazda főiskola vezetőit. Köszönöm a felkérést, hiszen — a 25. évforduló után — most már másodízben lehetek cselekvő részese ezen családi megemlékezésnek.

Öt évvel ezelőtt vallhattam személyes kapcsolatunkról: első, véletlenszerű találkozásomról — kezdő tanárként — a folyóirat első példányaival, amelyek az egyetemet végzett középiskolai tanárnak nemcsak a felső tagozatos munkához nyújtottak közvetlen módszertani segítséget, hanem — a dombóvári 12 évfolyamos iskola sajátos nevelő hatását erősítve — az általános iskolában folyó alapozó munka iránti tiszteletre is tanítottak. Pályám későbbi szakaszában pedig tizenöt éven keresztül volt közvetlen és hasznos segítőtársam a lap és a Közlemények kiskönyvtára a mindennapi munkában a Somogy megyei pedagógusok továbbképzésének szervezésében, tartalmassá tételében.

Az előadás kitűzött témája a megközelítés kettős lehetőségét kínálta számomra. Hálás „önképzőkori téma” lehetne a nevelésfilozófiai és a művelődéstörténeti összefüggésekből kibontható tanulság a pedagógus műveltségének és az iskola, a nevelés-oktatás kultúrájának kölcsönösségéről, a művelődés, a tanulás szakmai kényszeréről, s mindennek feltételeként a könyvtárak „felettebb szükséges voltáról”, semmi mással nem pótolható szerepéről. Én azonban pragmatikusabb megoldást választottam az „itt és most” logikája szerint: mai pedagógiai közállapotainkról, a pedagógiai kultúra romlásáról és megújításának szükségességéről gondolkodom inkább, s innen szeretnék eljutni — befejezésül — a harmincéves Módszertani Közlemények ez irányú erőfeszítéseinek és eredményeinek tisztelő méltatásáig.

* * *

Már előljáróban le kell szögeznünk: az iskola kultúrája, a nevelés kultúrája, a „pedagógiai kultúra” sem vonhatta ki magát a mindenféle szellemi tevékenység, a kultúra — minden deklaráció ellenére is bekövetkezett — általános leértékelődésének és korlátozásának súlyos következményekkel járó hatása alól.

Szakmánkat illetően — korántsem a teljesség igényével — ennek a helyzetnek három összetevőjére utalok.

Elsőként a kedvezőtlen és szerencsétlen materiális tényezőkre: a pedagógusok életviszonyainak, élet- és munkakörülményeinek tartós romlására és tűrhetetlen állapotára. És itt nemcsak a pedagógusmunka — mint mindennemű szellemi tevékenység — leértékelésére, alulfizettségére gondolok, amelyek fokozatosan kizárták, vagy csak nagy egyéni erőfeszítések és áldozatok árán tették lehetővé a művelődés, a szakmai önképzés eszközeinek birtokba vételét. (Akár saját házi könyvtáram történetével példálózhatok: csonka, hiányos vagy éppen hiányzó kézikönyv- és lexikon-

* A Módszertani Közlemények megjelenésének 30. évfordulója alkalmából tartott ünnepi ülésen elhangzott előadás alapján.

sorozatokkal dokumentálhatnám, más könyvekről nem is beszélve, egy — talán nem is egészen tipikus — magyar pedagóguscsalád magántörténelmét, gyermekeinek születését, betegségeket, lakásvásárlást és költözködést. Bizonyára ezekből a látletelekből is megrajzolható lenne a pedagógustársadalmunk művelődéstörténete.) Legalább ennyire súlyos és meghatározó azonban az iskolának mint munkahelynek a hiányos, napról napra romló felszereltsége, a munkafeltételek és munkaeszközök krónikus hiánya. A tantermeké és — olykor, bár egyre jellemzőbben — a krétái is, de hogy témánknál maradjunk, a könyveké, a folyóiratoké, az iskolai könyvtáraké. Az elmúlt évek iskolai könyvtári statisztikái drámai módon igazolják — a szabályt erősítő szép kivételek ellenére is —, hogy az elszegényedő, létminimum alá kerülő iskola, az iskola fenntartója a könnyebb ellenállás felé kényszerül mozdulni, ha választania kell a dráguló energia és az egyre drágább könyv között.

A gazdasági pragmatizmus kényszerpályái mögött azonban világosan kell látnunk egy kultúraellenes és értelmiségellenes társadalomfelfogás és politikai gyakorlat hol többé, hol kevésbé leplezett szándékait. Ennek a „művelődéspolitikának” a megjelenése volt az iskolák tartalmi munkájának, a pedagógiai tevékenységrendszernek a tantervekben, tankönyvekben és taneszközökben is tetet öltő túlszabályozása és eszköztelenítése. A pedagógiai divatokban tetet öltő metodikai diktatúra, az egyoldalú ismeretközvetítés, a verbalizmus, a kréapedagógia térhódítása és eluralkodása szükségképpen jelentette a „pedagógiai kultúra” luxussá válását. A végrehajtáshoz, a megvalósításhoz nem saját arculatú, szuverén tanítóokra és tanárookra, hanem szellemi segéd munkásokra, sőt, betanított munkásokra volt és van szükség.

Ezen a ponton került csapdába pedagógusképzésünk is, és vált — elfelejtett és eltékoztolt hagyományok és heroikus egyéni és intézményi erőfeszítések ellenére is — a pedagógustársadalom devalválásának, szellemi lefokozásának sajnálatos eszközévé — általános és speciális tekintetben egyaránt. Nem ünneprontás és nem elfogultság, hogy a számba vehető mentő és magyarázó körülményekről most nem beszélek, hiszen tudjuk, minden út jó szándékkal lehet kiköveztve. A magyar pedagógusképzés azonban nem értelmiségi képzés, és ugyancsak bőségesen hagy kívánnivalókat szakmai vonatkozásban, elméleti és gyakorlati szempontból egyaránt. Mind közül egyet emelek ki témánkra utalva: az önálló tájékozódás és ismeretszerzés készségének és képességének és az ehhez kapcsolódó szakirodalmi, könyvtárhasználati ismereteknek a szándékos és tendenciózus visszaszorítását az egyetemi-főiskolai (vagy főiskolaivá kinevezett) tanár- és tanítóképzés rendszerében. Mi ez, ha nem (szellemi) segéd munkások, betanított munkások képzése?

* * *

A hazánkban lezajlott változások nyomán elvileg új helyzet állott elő. A centralisztikus, bürokratikus tanügyirányítás visszaszorítása, az iskolalétesítés és -fenntartás tekintetében, az iskolarendszer szerkezetében és tartalmában bekövetkező változások, a szakmai önállóság elháríthatatlan kényszere — a feltételek remélhető gazdagodásától kísérve és támogatva — sokszínű, tartalmas és valóságos pedagógiai kultúra kibontakozását eredményezheti. Ezt segítheti az iskolák tevékenységét kísérő társadalmi kontroll is, igényes követelményeket támasztva a tanítók, tanárok és a nevelői közösségek munkája iránt.

Ez szükségképpen kikényszerítheti a felkészítés — a képzés és a képzéshez szorosabban kapcsolódó utó- és továbbképzés — radikális megújulását. A képzés eddigi logikájától — céljától, tartalmától és metodikájától egyaránt — eltérő módon nyilvánvalóan új, más ismeretek, készségek, képességek, szokások, beállítódások és maga-

tartási, cselekvési módok kapnak nagyobb nyomatékot: az önállóság, a kreativitás, az adaptáció és az innováció képessége és — nem utolsósorban — a permanens tanulás, azaz a folytonos érdeklődésen alapuló önálló tájékozódás és ismeretszerzés igénye és képessége, az önfejlesztés igénye és képessége. Ebben az összefüggésben minden bizonnyal felértékelődik a biztos mesterségbeli tudás, a nevelés és oktatás hagyományosból és modernből ötvöződő „technológia”, a módszertani kultúra is.

Új helyzetet teremthet az iskolai tevékenység új típusú befolyásolása, a nemzeti vagy országos alaptanterv épülő egységes követelmény- és vizsgarendszer fokozatos kialakítása és bevezetése. A megnövekedett pedagógiai játéktér az egyéni és az iskolai önállóságot és a szuverenitást nemcsak óhajtott célként, hanem szakmai alapkövetelményként állítja eléink. Más megvilágításba kerülhet a képzettség és a képzetlenség, a szakmai alkalmasság és alkalmatlanság kérdése. Mindaz, amit a pedagógus kultúrájának és pedagógiai kultúrájának tekinthetünk.

Ez az iskolai gyakorlat viszont elképzelhetetlen a tanítók és tanárok munkáját közvetlenül vagy közvetve befolyásoló, segítő szolgáltatások átgondolt és fejlett rendszere nélkül. S ezek között a megújuló képzés és továbbképzés, a pedagógiai programok, eszközök és oktatósomagok modern technikai eszközeinkhez rendelt gazdag választéka mellett változatlanul nagy szerepük lesz, lehet a tájékozódás és ismeretszerzés különféle eszközeinek. A hagyományosaknak is természetesen, a könyvnek és a folyóiratnak, de az új információhordozóknak és információközvetítőknak is. Kulcskérdés — és ezt most intézményem, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum „színeiben” mondom —, hogyan tudjuk meglévő értékeinket és lehetőségeinket olyan egységes, átfogó és könnyen kezelhető rendszerre szervezni, ami az iskolai munkára vonatkozó, a művelt pedagógus tevékenységéhez nélkülözhetetlen szakmai információkat a mindennapi munka eszközeként teszi elérhetővé a gyakorló pedagógus, a pedagógiai vezető, a kutató és a „nevelők nevelői” számára egyaránt. Ezt itt Szegeden és most, napjainkban különösen időszerűnek és fontosnak tartom megemlíteni, hiszen az itt már működő és jövőben szervezhető pedagógiai intézmények (az egyetem, a főiskola, a megyei pedagógiai intézet és a hozzájuk kapcsolódó fejlesztési tervek nyomán létrehozható régi-új integrációk, például a tanárképzés és -továbbképzés szakembereinek kiképzésére és posztgraduális képzésére), valamint az OPKM közötti együttműködés, amiről az elmúlt hetekben már tapogatózó beszélgetések folytak, nemcsak egy dél-magyarországi pedagógiai információs központ kiépülését eredményezheti, hanem lendületet adhat a hazai közoktatási-pedagógiai információs rendszer akadozó munkálataihoz — a nemzetközi oktatási szervezetek információs rendszereihez kapcsolva hazánkat. Azt is mondhatnám: nemzetközi, európai távlatokat — és persze tapasztalatokat, tanulságokat is — kínálván a pedagógiai kultúrájának Magyarországon.

* * *

Nem kerülhetem meg, hogy — végezetül — ne szóljak folyóiratunkról, a Módszertani Közleményekről, amelynek jubileuma adta az ürügyet és az alkalmat az elhangzottakhoz. A lap szerepét, jelentőségét a hazai pedagógiai kultúrában avatott szakemberek — mindenekelőtt és legalaposabban Simon Gyula — elemezték az elmúlt évtizedekben, és ezt teszi ma az egyik legilletékesebb, Dobcsányi Ferenc is. Éppen ezért csupán néhány tézisszerű megállapításra szorítokozom, kiemelve az általam fontosnak ítélt törekvéseket és eredményeket.

A Módszertani Közlemények az indulástól kezdve — és ezt a célját újra és újra hangsúlyozva (l. pl. az 1961-es és az 1967-es szerkesztőségi „ars pedagógicá”-kat!) tudatosan törekedett a magyar közoktatás és a magyar pedagógusképzés között évti-

zedek óta egyre táguló szakadék áthidalására. Az egymásra utaltság és a kölcsönöség előnyeit keresve és felmutatva harcolt ennek a skizoid állapotnak az enyhítéséért.

A Módszertani Közlemények tudatosan alakította ki és következetesen őrizte meg mindmáig módszertani irányultságát, gyógyítva, kezelve ezzel a magyar iskolaügy egyik legbeteggebb, legneuralgikusabb pontját. A Cselekvés Iskolájáig visszanyúló szegedi hagyományok, a szerzőkben és szerkesztőkben is megvalósult jogfolytonosság mellett a mindenkori szerkesztők valóságismerete és problémaérzékenysége is megnyilvánult ebben. S tették és teszik mindezt úgy, hogy nem vált szűk látókörű prakticzimussá, hiszen együtt jelentkezett a józan emélet, a társtudományok, főleg a pszichológia és a neveléstörténeti hagyományok iránti tág horizontú érdeklődéssel.

A Módszertani Közlemények tudatos ekszkalációval egyre táguló körökben fogta át az egész magyar oktatásügyet. A szegedi tanárképző főiskola és a tanítóképző közös lapjából, a képző és a gyakorló iskola házi orgánumból, amint ezt a szerkesztőbizottságok története, névsorai is igazolják, a dél-magyarországi régió, majd az ország elismert, olvasott szakmai folyóiratává vált. A tanító- és tanárképző főiskolák tevéleges közreműködése pedig a hazai pedagógusképzés szakmai műhelyévé is avatta a lapot.

A Módszertani Közlemények elvitathatatlan érdeme, hogy az általános iskolát — genezise és vitathatatlan anakronisztikus vonásai ellenére — egységes alapozó iskolának fogta fel, integratív elemeit kereste és erősítette, miközben gazdag muníciót kínált egy tartalmában és kereteiben is differenciálódó iskolai tevékenységhez.

A Módszertani Közlemények kezdettől a magyar iskolaügy megújításának lehetőségeit kereste és azt támogatta. Olykor talán túlságosan is a közoktatási reformokhoz kötötte, s így hol többé, mint az 1960-as, hol kevésbé sikeresen, mint az 1970-es években. Bár a kudarcok inkább a reformok természetéből következtek, s az eredmény, az alkalmazható, a használható, a továbblépést jelentő elemek keresése és gyakorlatias felmutatása, felelteti azokat.

A következő évekre, évtizedekre ennek a hasznos munkának az eredményes folytatását kívánom, az állandó munkás jelenlétet a magyar pedagógiai kultúra megújításában, fejlesztésében.

DR. FÖLDES CSABA

Szeged

Nyelvoktatás, nyelvtanárképzés (Nyugat-) Európában*

0. Az európai országok nyelvtanulási, ill. -tudási szokásaival, színvonalával kapcsolatban a hazai laikus közvéleményben, de részben a nyelvpedagógusok körében is, bizonyos túlzottan leegyszerűsített, mintegy önmagunkat vigasztaló vélemények, előítéletek terjedtek el. Egyrészt elismeréssel szólunk egyes kisebb államok polgárainak poliglott műveltségéről (pl. a Skandináv- és a Benelux-államok viszonylatában), ahol angolul — de gyakran németül is, esetleg franciául — jóformán mindenki beszél. Másrészt nem felejtjük el eközben megemlíteni, hogy az ún. „világnyelveket” beszélő népek viszont nem sok energiát áldoznak az idegennyelv-tanulásra, hanem a külföldiektől várják el, hogy az ő anyanyelvüket elsajátítsák.

* A Tanárok XX. Nyári Akadémiáján, a Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán, 1990. június 25-én elhangzott előadás átdolgozott változata.